

Sfântul Grigorie de Nyssa

OMILII
LA PRAZNICE ÎMPĂRĂTEȘTI

EDITURA SF. NECTARIE

SF. NECTARIE

Sfântul Grigorie de Nyssa

OMILII
LA PRAZNICE ÎMPĂRĂTEȘTI

Sfântul Grigorie de Nyssa

OMILII

LA PRAZNICE ÎMPĂRĂTEȘTI

Traducere din limba greacă veche
Ierom. Agapie (Corbu)

Tipărită cu binecuvântarea
Înalt Preasfințitului Părinte
TIMOTEI
Arhiepiscopul Aradului

Coperta: Dana Moroiu, Corneliu Alexandrescu

Imagine copertă: Partediniconostas, Sf. M. Pantocrator, Sf. Munte Athos, sec. XVI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GRIGORIE DE NYSSA, sfânt
Omilii la praznice împărătești / Sfântul Grigorie de Nyssa ; trad.: ierom. Agapie. - Arad : Editura Sfântul Nectarie, 2010
Bibliogr.
ISBN 978-606-92121-7-2
I. Agapie, ieromonah
252:281.5

Sigle[1]

CC - *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*
CE - *Contra lui Eunomie*
DD - *Despre Desăvârșire*
DF - *Despre Fericiri*
DN - *Despre rânduiala cea după Dumnezeu și nevoința cea adevărată*
DNC - *Despre înțelesul numelui de creștin*
E - *Epistole*
FO - *Despre Facerea Omului*
OE - *Omilii la Ecclesiast*
RD - *Despre Rugăciunea Domnească*
TP - *La Titlurile Psalmilor*
VM - *Despre Viața lui Moise*

[1]Pentru date bibliografice complete se poate consulta lista de la sfârșitul volumului.

Cuvânt lămuritor

Volumul de față reunește, pentru prima oară traduse în românește, omiliile la praznicele împărătești păstrate de la Sfântul Grigorie de Nyssa. Ele au fost rostite de-a lungul unei perioade de aproximativ zece ani la Nyssa, cetatea de scaun episcopal a Sfântului Grigorie. Sinodul al VII-lea Ecumenic l-a numit pe acest mare sfânt al Bisericii „Părinte al Părinților"[1], recunoscând amprenta de neșters pe care el a pus-o pe întreaga dezvoltare teologică dogmatică, exegetică și mistică.

a. Viața Sfântului Grigorie de Nyssa

Sfântul Grigorie de Nyssa s-a născut în 335 la Neocezareea Pontului, într-o familie prosperă, a cărei noblețe era asigurată pe linie socială de o ascendență ilustră, iar pe linie duhovnicească de un întreg arbore genealogic de sfinți: bunica, Sfânta Macrina cea Bătrână, ucenică a Sfântului Grigorie Taumaturgul; mama, Sfânta Emilia; sora, Sfânta Macrina cea Tânără; doi frați: Sfântul Vasilie cel Mare și Sfântul Petru de Sevasta – cu toții cinstiți de Biserică și pomeniți în sinaxare.

---

[1] Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima colectio*, vol. 13, col. 293.

Între anii 354-357 studiază retorica la Cezareea, tatăl său fiind tot retor, și își întregește formația sub povățuirea fratelui său mai mare, Vasilie, proaspăt întors de la studiile făcute în Atena, dar și a surorii sale Sf. Macrina cea Tânără. Pe când Sfântul Vasilie și prietenul său, Sfântul Grigorie de Nazianz, se nevoiau ascetic în așezământul monahal de pe proprietatea familiei de la Anesi, vine la răstimpuri și Grigorie al nostru pentru a se iniția în viața de evlavie, ocazie cu care este făcut citeț. Când, în 364, Sfântul Grigorie îmbrățișează, la Cezareea, cariera de retor, el dă curs, în realitate, puternicei sale înclinații filosofice și speculative, punându-și în lucrare talentul pentru cuvânt. Deși din scrisorile Sfântului Vasilie această alegere pare a fi o abandonare a slujirii bisericești pentru care Vasilie căuta să-l câștige pe fratele său mai mic, ea decurge mai degrabă din conștientizarea acută a măreției viețuirii monahale și a altitudinii duhovnicești la care trebuie să se afle cel intrat în slujba Bisericii. În plus, este evident că această introducere și practică în lumea artei cuvântului îi va fi folosit mai apoi în slujirea Bisericii, fiind și una din căile neînțelese ale Proniei.

Se căsătorește cu Theosevia, care-i va fi tovarășă de viețuire, iar în 371 este chemat de Sfântul Vasilie, din 370 arhiepiscop de Cezareea, să devină episcop în Nyssa, orășel dependent de Cezareea, aflat pe drumul dintre această metropolă și Constantinopol. Fire adânc contemplativă, Sfântul Grigorie nu se lasă acaparat și stăpânit de corvezile administrative ale eparhiei, alegând mereu doar pastorația vie, directă, lucru care a oferit dușmanilor săi arieni prilejul să-i pună în cârcă diferite acuze de „evaziune fiscală" și nereguli administrative, reușind astfel îndepărtarea lui din

scaun între 375 și 378, prin ostracizare, de către împăratul arian Valens. La întoarcerea din exil, credincioșii din Nyssa îi fac o primire triumfală, vădindu-se astfel locul pe care Sfântul Grigorie îl ocupa în inimile lor. În 381, îl găsim la al doilea Sinod Ecumenic, iar aprecierea de care se bucură ca teolog face să fie numit dreptar de cugetare ortodoxă pentru Orient. În condițiile haosului jurisdicțional și ale confuziei doctrinare care domneau încă din pricina arienilor de toate nuanțele, ortodocșii au hotărât ca în Orient să fie socotiți ortodocși doar cei acceptați în comuniune liturgică de Sfântul Grigorie. În anii următori Sinodului, vine la Constantinopol în luna mai pentru a participa la sinoadele convocate de împăratul Teodosie. Odată cu sfârșitul anului 387 începe o nouă etapă în viața Sfântului Grigorie prin retragerea sa definitivă din mediul capitalei imperiale și din polemicile teologice. De acum începe redactarea marilor lucrări mistice, mai ales sub formă de comentarii la cărți ale Vechiului Testament, influențând decisiv scrisul duhovnicesc de după el.

Ultimii ani ai vieții și-i petrece în eparhia sa, adormind întru Domnul, după tradiție, la 10 ianuarie 394, fiind prăznuit de Biserică la această dată.

b. Omiliile praznicale în contextul scrierilor Sfântului Grigorie

Scrierile Sfântului Grigorie sunt numeroase și variate. Opera sa cuprinde de la scrieri dogmatice și polemice la texte exegetice și ascetic duhovnicești. Dintre numeroasele sale omilii le-am ales, pentru volumul de față, pe cele rostite cu ocazia praznicelor împărătești de peste an. Această selecție a presupus un principiu de alegere, devenit și unul de citire,

de înțelegere în profunzime a textelor, care conferă totodată și un anumit tip de unitate lăuntrică colecției de față. Punându-l în fața cititorilor, doresc să dezvălui posibilitatea încă a unui fel de citire și înțelegere a acestor omilii, detașat de viziunea clișeiformă și reducționistă specifică manualelor. Este vorba de felul în care episcopul Grigorie este prezent în mijlocul fiilor săi duhovnicești din Nyssa, împreună cu care sărbătorește praznicele împărătești, sărbători care punctează cele mai importante momente din viața pământească a Domnului și sunt momentele liturgice cele mai semnificative ale anului bisericesc. De aceea, liantul acestor omilii este prăznuirea de către păstor și turmă a celor mai mari sărbători creștine, în a căror teologie găsim toată iconomia mântuirii. Urmărit mereu în subtextul citirii omiliilor, acest liant ne ajută să depășim lectura lor simplă, închisă în hotarele fiecăreia dintre ele, devenind și principiul unei înțelegeri mai largi a textelor, sursa unei viziuni mai cuprinzătoare asupra duhului și gândirii Sfântului Grigorie.

Data la care aceste cuvântări au fost rostite a putut fi stabilită cu precizie pentru șapte dintre cele nouă omilii ale seriei praznicale. Analizând cu minuțiozitate repere interne și externe, savantul Jean Daniélou, cercetătorul de o viață al Sfântului Grigorie de Nyssa, a putut da o cronologie acceptată până azi de mai toți specialiștii[2]. Iat-o în ordinea în care omiliile apar în volumul de față: *La Nașterea Domnului* – 25 decembrie 386, *La Ziua Luminilor* – 6 ianuarie 383, omiliile *La Întâmpinarea Domnului* și *La Învierea Domnului cea de lumină purtătoare și sfântă* – nedatate, *La sfântul și mântuitorul Paște* – 9 aprilie 388,

[2] Jean Daniélou, „La Chronologie des sermons de Grégoire de Nysse“, în: *Revue de Sciences Religieuses*, 29 (1955), pp. 346-372.

La Sfintele Paști – 21 aprilie 379, *Despre răstimpul Învierii celei de a trea zi* – 17 aprilie 382, *La Înălțare* – 18 mai 388, *La Duhul Sfânt, adică la Cincizecime* – 28 mai 388.

Textul folosit pentru traducere este cel din colecția greacă ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, volumele 103 și 107, care preiau textul lui W. Jaeger, dar cuprind și omilia *La Întâmpinare*, preluată din colecția Migne, vol. 46. Nu vreau nici măcar să deschid subiectul asupra interminabilelor discuții și deznădăjduitor de savantei problematici a autenticității și integrității omiliilor, câtă vreme nu țin de specificul unei ediții ca cea de față. De aceea m-am și restrâns la textele oferite de colecția greacă amintită, întemeindu-mă pe autoritatea savantului patrolog Panagiotis Hristu, coordonatorul ei.

c. Omiliile praznicale și exegeza biblică

Toate omiliile din acest volum dezvoltă și lămuresc relatările biblice ale unor evenimente din viața Mântuitorului. De aceea ele sunt, în bună măsură, o exegeză a acestor texte biblice, exegeză în care întâlnim metodele specifice Sfântului Grigorie[3]. Dar felul în care el face această exegeză depinde de modul raportării sale la Sfânta Scriptură, această concepție asupra Bibliei fiind de fapt reprezentativă pentru întregul cugetării și scrisului patristic. În această viziune, Scriptura este o etapă din procesul treptat de întrupare a lui Hristos în lume, proces care se încheie cu Bunavestire și Nașterea din Preasfânta Fecioară. Astfel,

[3] Pentru o analiză detaliată a multiplelor aspecte ale exegezei marelui Părinte poate fi consultată lucrarea noastră: Ierom. Dr. Agapie Corbu, *Sfânta Scriptură și tâlcuirea ei în opera Sfântului Grigorie de Nyssa*, ed. Teofania, Sibiu, 2002.

Scriptura este, pe de o parte, consemnarea scrisă a unei părți din Revelația dumnezeiască, iar pe de alta, o etapă înspre întruparea Cuvântului. Pentru Sfântul Grigorie, Revelația dumnezeiască este acțiune continuă a lui Dumnezeu, al cărei principal scop este apropierea omului de Dumnezeu: „Cuvântul apropie firea omenească de Dumnezeu, urmând o cale continuă. Mai întâi, o luminează prin proroci și prin poruncile legii (...). Apoi, Cel dorit vine de fapt.“[4] Așadar, Revelația este Însuși Dumnezeul cel viu, Care vine într-o seamă de lucrări ce pot îmbrăca nesfârșite forme, consemnate parțial în Sfânta Scriptură, culminând cu însăși arătarea Sa în trup și cu pogorârea Duhului Sfânt. De aceea, exegeza Bibliei este situată în dialogul duhovnicesc pe care exegetul îl poartă prin rugăciune cu Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, cu Hristos.

Prin harul inspirației biblice, care rămâne „îmbibat“ în Scriptură, Logosul dumnezeiesc este prezent în toate cuvintele Scripturii, îmbrăcându-se cu acestea ca și cu o haină, grăindu-ne în mod direct, iar haina ni-L ascunde și ni-L descoperă în același timp. Pe această linie, Sfântul Grigorie vorbește despre mai multe condiții pentru citirea și tâlcuirea Scripturii în mod ortodox. Harul inspirației rămâne în textul Scripturii indiferent de conținutul textului biblic (descriere istorică, vedenie profetică, epistolă apostolică etc.), sfințenia sa imanentă impunându-ne „chipul în care trebuie să ne apropiem de cuvintele cele de Dumnezeu inspirate ale Scripturii.“[5]

Pentru Sfântul Grigorie, cuvântul Scripturii este purtător și dătător de har. Realitatea dumnezeiască la care

[4] *CC*, p. 176

[5] *TP*, p. 193

cuvântul biblic ne conduce sau pe care o mijlocește e asemănată cu o comoară, care „se împarte tuturor celor ce o doresc și se dă întreagă fiecăruia, nemicșorându-se în cei ce se fac părtași la ea."[6] Cuvântul biblic este foarte condensat, cuprinzând în materialitatea lui redusă o mulțime de înțelesuri: „Să înțelegem, fraților, cuvântul Domnului, care ne învață în puținătatea lui atâtea lucruri"[7], scrie Sfântul Grigorie. Datorită harului inspirației prezent în el, cuvântul biblic este înzestrat cu puteri duhovnicești deosebite, iar când găsește un teren sufletesc pregătit, mijlocește cititorului o cunoaștere cu totul diferită de cea pe care același cuvânt o conferă într-un context obișnuit, omenesc. Astfel, cuvintele Sfintei Scripturi devin niște izvoare duhovnicești din care cititorul pregătit poate să se adape cu apa cea vie. În același timp, cuvintele Scripturii sunt niște „chei" cu care deschidem ușa spre Adevărul veșnic, dar prin care și El „bate la ușa înțelegerii noastre"[8] prin înțelesurile duhovnicești, „căci chei sunt, fără îndoială, înțelesurile acestor numiri care deschid cele ascunse."[9] Comparate cu adevăratul Cuvânt, cuvintele Scripturii sunt, pentru Sfântul Grigorie, niște picături de rouă, ce ajung adevărate râuri prin bogăția înțelesurilor pe care harul le poate naște în sufletul cititorului. Hristos folosește micimea unui cuvânt omenesc ca pe o ușă prin care El Însuși intră, ca un râu mereu crescând.

În cursul omiliilor vom găsi adesea referiri la diferitele sensuri ale Scripturii. Deși în vremea Sfântului Gri-

---

[6] *DF*, p. 334

[7] *DF*, p. 337

[8] *CC*, p. 262

[9] *idem*

gorie se cunoșteau și se vorbea de mai multe sensuri ale Scripturii, – literal, moral, alegoric, mistic, tipologic ș.a. – el vorbește mai mult doar de două: literal și duhovnicesc. Cel literal este reprezentat de sensul brut, gramatical, istoric, „imediat“[10] al cuvântului sau al relatării biblice. Deși Sfântul Grigorie nu neglijează sau disprețuiește acest sens, totuși pentru el, căutarea exegetului, și de altfel a oricărui cititor, trebuie să tindă către sensul duhovnicesc, care le cuprinde și pe cele tipologic, anagogic, mistic și contemplativ. Sfântul Grigorie socotește că este o obligație „curățirea cuvintelor de înțelesul nemijlocit literal“[11], care uneori este chiar vătămător, deoarece Sfânta Scriptură folosește imagini, idei și noțiuni din lumea căzută pentru a ne da nouă, celor trupești, „o oarecare călăuzire spre starea duhovnicească și nematerială a sufletului.“[12]

La sensul și înțelesurile duhovnicești, potrivit învățăturii Sfântului Grigorie, nu se ajunge prin jocuri mentale, nici prin jonglerii intelectualiste, ci prin trudă ascetică, duhovnicească. El vorbește adesea despre sudoarea ascetică necesară adevăratei exegeze, la capătul căreia Hristos îi împărtășește celui pregătit contemplația, „vederea“ înțelesurilor duhovnicești ale textului biblic. Această contemplație este o vedere cu ochiul sufletului a realităților duhovnicești, către care harul cuvântului scripturistic îl înalță pe tâlcuitor. Cunoașterea acestui element al exegezei duhovnicești, numit și *theoria* (de la grecescul θεωρέω, „a vedea, a contempla“) biblică, este fundamentală pentru înțelegerea multor pasaje din omiliile cuprinse în volumul de față.

[10] *OE*, p. 254

[11] *CC*, p. 113

[12] *ibidem*

Adeseori, Sfântul Grigorie își îndeamnă ascultătorii să se înalțe prin contemplație și să „vadă“ și alte sensuri ale unui anumit pasaj scripturistic. Pentru a arăta sensurile obținute prin contemplație el folosește diferite denumiri: sens „mai înalt“, „duhovnicesc“, „contemplativ“, prin toate acestea denumind rezultatul la care se ajunge prin una și aceeași cale de tâlcuire a Scripturii: contemplația (*theoria*).

Deși în numeroase locuri din scrierile sale Sfântul Grigorie combate vorbirea sofisticată, totuși nu poate face abstracție de bogata sa cultură și formație clasică, reflectată și în omiliile de față, unde vom regăsi perioada lungă, aluziile la literatura clasică, termeni filosofici, ironie șfichiuitoare și, mai presus de toate, alegerea grijulie a cuvintelor capabile să exprime o mulțime de nuanțe ale uneia și aceleiași realități pe care o denumesc. Pe cât s-a putut, am încercat să semnalez și să lămuresc în notele de subsol câteva din aceste cuvinte, adevărate comori lingvistico-teologice, despicându-le pe verticala lor istorico-lingvistică, pe care numai și numai vechea elină le poate cuprinde și, eventual, dezvălui cunoscătorului.

d. Semnificația de ansamblu a Omiliilor praznicale

După considerațiile privitoare la exegeza biblică a Sfântului Grigorie, pe care le-am socotit trebuitoare unei înțelegeri mai adânci a omiliilor, mă grăbesc să revin la ideea de început a cuvântului meu lămuritor: alegerea omiliilor după principiul praznicului și al prăznuirii. Prin prisma principiului alcătuitor al acestui volum străvedem felul în care Sfântul Grigorie prăznuiește împreună cu obștea sa nysseană marile sărbători creștine: Nașterea, Bote-

zul, Întâmpinarea, Patima, Învierea, Înălțarea și Cincizecimea. Dacă din opera Sfântului Grigorie ne-ar fi rămas doar aceste texte, ele ne-ar fi fost suficiente pentru a schița o teologie a prăznuirii ortodoxe. Elementele acestei teologii se circumscriu unui punct central, care este, după cum arată o atentă citire a omiliilor, și biblic și liturgic în același timp, pus de arhipăstor înaintea fiilor săi în diferite feluri, spre interiorizare și trăire. Din textul biblic care istorisește evenimentul prăznuit, însoțit de o întreagă constelație de citate preluate din întregul Scripturii, țâșnesc, prin exegeza Sfântului, idei legate în primul rând de viața duhovnicească a creștinilor, altoite pe un trunchi liturgic, reprezentat practic de privegherea de toată noaptea săvârșită de el și obștea sa, încheiată, către zori, cu Dumnezeiasca Liturghie și împărtășirea cu Sfintele Taine.

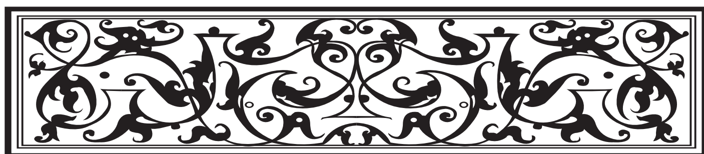
Așadar, adunarea de slujbă, și nu oricare, ci cea a fiilor în jurul Părintelui lor, este mediul în care trebuie situate aceste omilii spre cât mai deplina lor înțelegere. Ambianța liturgică și legătura dintre părintele duhovnicesc și fiii săi este elementul lor comun de adâncime, ce unifică și dă un ton aparte colecției în ansamblu. Nesocotirea lui sărăcește pe cititorul de azi și are serioase urmări în însușirea duhului învățăturilor Sfântului. Merită să ne lăsăm (a) prinși de căldura legăturii aparte fiu duhovnicesc – părinte duhovnicesc, ce răzbate la tot pasul în omilii, făcându-ne să intuim nostalgic vremuri în care creștinii se țineau departe de spiritul juridic, administrativ, atotștiutor, rece și polițienesc. Citindu-i cuvintele, ne desfătăm astăzi și noi la flacăra iubirii, tandră dar și exigentă, a Sfântului Grigorie pentru fiii săi. În ele, arhiereul lui Hristos nu vine cu învățături zăvorâte în formule plate și aplatizante, stereotipe și

vlăguite de orice forță duhovnicească de înrâurire a sufletelor, cu formule pompoase, dar ucise prin uz și uzură omiletică, cu generalități și locuri comune, cu enunțuri „sigure“ doctrinar, devenite cu anii clișee predicatoriale arhicunoscute, previzibile și plicticoase. Nu, Sfântul Grigorie a evitat calea mediocrității, punând fără teamă înaintea copiilor săi hrană tare, învățătură mistică, îndemnuri spre luptele ascetice, ce duc la vederea lui Dumnezeu, nici mai mult nici mai puțin, la contemplație, la sfințenie și îndumnezeire. Sfântul Grigorie, așa cum cititorul însuși va constata, nu se sfiește să vorbească poporului Bisericii despre contemplația biblică, prin care a ajuns la anumite soluții exegetice, despre răpiri duhovnicești, despre nevoințe ascetice, socotindu-și ascultătorii familiarizați cu toate acestea prin practică. Dar îl vedem pe marele tâlcuitor al Scripturii și nerușinându-se să-și anunțe auditorii că unele din tâlcuirile sale, tocmai înfățișate, sunt simple exerciții și exersări într-ale Scripturii și că nu trebuie luate drept normă infailibilă de înțelegere, dezmințind tonul atotștiutor și paternalist însușit, uneori, de păstori și cu care, peste veacuri, aveau să scrie alții despre el.

Așa se face că, citind aceste omilii la praznice în întregul orizontului lor praznical-duhovnicesc, prăznuim și noi împreună cu Sfântul Grigorie și obștea sa. Sărbătorit cu el, praznicul are de toate: și veselia harului, și bucuria omenească a straielor alese, de duminică; și teologie mistică, dar, ici-colo, și un fin umor ascuns în cutele cuvintelor; și dragoste, dar și mustrare; și seninătatea unui joc de copii, dar și gravitatea punerii înaintea veșniciei lui Dumnezeu. Prin aceste omilii îl avem în mijlocul nostru pe Sfântul Grigorie ca pe duhovnicul ce-și povățuiește

ucenicii sus, foarte sus, fără a înceta să fie și foarte uman, tandru, îngăduitor și iubitor. Citindu-le, ne vom simți și noi, pentru o clipă, între fiii lui, și așa vom începe nu doar să-l admirăm pe marele Părinte, dar să îl și iubim. Iar acesta ne va fi un semn că privirile dintru înalturi ale Sfântului Grigorie s-au oprit asupra noastră iar binecuvântarea sa ne povățuiește.

Ieromonah Agapie Corbu

La Nașterea lui Hristos

25 decembrie 386

„Trâmbițați în lună nouă – zice David – în ziua cea strălucită a sărbătorii voastre“ (Ps. 80, 3), iar rânduielile învățăturii celei de Dumnezeu insuflate sunt lege întru toate pentru cei ce le aud. Așadar, pentru că astăzi e ziua cea strălucită a sărbătorii noastre, să plinim și noi legea, făcându-ne trâmbițași ai praznicului lunii[1], iar trâmbița legiuită, după cum Apostolul poruncește a înțelege, este cuvântul. Pentru că zice că sunetul trâmbiței nu trebuie să fie nelămurit (1 Cor. 14, 8), ci graiurile să fie ușor de osebit spre lămurirea celor ce le aud. Să glăsuim deci și noi, fraților, o oarecare glăsuire strălucită și vestită, cu nimic mai lipsită de cinste decât cea a trâmbițelor de corn! Pentru că și Legea, prefigurând adevărul în chipurile umbrei[2],

[1] Calendarul iudaic al sărbătorilor era lunar, sărbătorindu-se prima zi de lună nouă. Aici e vorba de prima zi a lunii Tișri, începutul anului, sărbătoare cu aclamații (cf. Lev. 23, 24), care premergea sărbătorii corturilor, care era la lună plină și despre care va fi vorba mai încolo.

[2] Fiecare eveniment din Vechiul Legământ prefigurează, închipuie sau trimite la una din realitățile celui Nou. În expresia „chipurile umbrei“, umbra este Vechiul Legământ, iar „chipurile“ (numite de specialiștii teologi „tipuri“) sunt evenimentele sau persoanele vechi-testamentare

a rânduit la sărbătoarea înfigerii corturilor[3] glasul cel de trâmbițe (Lev. 23, 24). Și pricina acestei sărbători de azi este taina adevăratei înfigeri a cortului. Pentru că întru [ziua] aceasta este așezat cortul omenesc[4] prin Cel ce S-a îmbrăcat pentru noi cu omul. Întru aceasta corturile noastre cele destrămate de moarte sunt iarăși alcătuite[5] de Cel ce a zidit dintru început locuința noastră. Să zicem și noi cele ale psalmodiei, cu David cel cu glas mare împreună dănțuind și zicând că „binecuvântat e Cel ce vine întru numele Domnului“ (Ps. 117, 25). În ce chip vine?

care au un astfel de înțeles, „tipic“, adică prefigurator, înainte-vestitor ca o (pen)umbră, pentru persoane și întâmplări din Noul Legământ. Tipul, formă a profeției vechi-testamentare, e împlinit în lucruri, persoane sau întâmplări din Noul Legământ (vezi și 1 Cor. 10, 11).

[3] Sărbătoarea iudaică a înfigerii corturilor, alături de Paști și Sărbătoarea săptămânilor (Cincizecimea), e unul din marile praznice anuale iudaice prescrise de Moisi. Ținea șapte zile, între 15 și 21 Tișri (octombrie), în amintirea peregrinării iudeilor vreme de 40 de ani prin pustie, în corturi, după ieșirea din Egipt. În prima zi, iudeii înjghebau în curți, pe ulițe, prin piețe sau sus, pe case, corturi din ramuri, petrecând în ele tot timpul sărbătorii (Lev. 23, 40; Neem. 8, 15). Simbolistica biblică vede în imaginea cortului, datorită ocrotirii pe care el o oferă, înțelesul proteguirii pe care o dă Dumnezeu.

[4] În grecește σκήνωμα, însemnând „cort“, are și sensul de „locuință“. De aici a ajuns să însemne cu timpul, prin asociere, și „trup“, adică locuință a sufletului.

[5] Sfântul Grigorie construiește aici exegeza tipică, prefigurativă a Sărbătorii corturilor pornind de la rădăcina comună aflată în substantivul σκηνωπηγία (înfigerea corturilor) și verbul συμπήγνιμαι (a face ceva în folosul propriu). Luarea etimologiei ca punct de plecare e una din metodele de exegeză duhovnicească a Scripturii, prin care autorul nostru, folosind elemente foarte precise și concrete de natură istorico-gramaticală, ajunge la un înțeles mai înalt, duhovnicesc.

Nu ca și cu o corabie sau cu vreun car, ci prin venirea la viața omenească prin nestricăciunea feciorelnică. „Acesta este Dumnezeul nostru, acesta este Domnul și S-a arătat nouă, ca să tocmească sărbătoarea aceasta în umbrare, până la coarnele altarului“ (cf. Ps. 117, 26-27).

Dar cu siguranță, fraților, taina ascunsă în cele spuse nu ne este neștiută, anume că toată zidirea este un templu al Stăpânului zidirii. Dar pentru că, după ce a intrat păcatul în lume, au fost închise gurile celor prinși de răutate și a tăcut glăsuirea cea de veselie și s-a risipit armonia celor ce prăznuiesc, oamenii cei zidiți nu mai prăznuiesc împreună cu firea cea mai presus de lume[6]. De aceea au venit trâmbițele profeților și ale apostolilor, pe care Legea le numește „coarne“, pentru că ele sunt făcute din adevăratul Unicorn[7], și care [trâmbițe], potrivit cu puterea Duhului, au trâmbițat într-un glas cuvântul adevărului, astfel încât, deschizându-se auzul celor ferecați sub păcat, una să fie prăznuirea cea într-un glas, ca într-o singură cântare, la înfigerea cortului zidirii de jos, cântată împreună cu preaînaltele și strălucitele puteri aflate împrejurul jertfelnicului celui de sus. Căci coarnele jertfelnicului înțelegător sunt preaînaltele și minunatele

[6] Adică împreună cu îngerii. Expresia o vom mai întâlni în omilii, prin ea fiind denumită lumea cerească (tradusă și prin duhovnicească, inteligibilă, spirituală sau înțelegătoare). Corelativul ei este lumea pământească (firea sensibilă).

[7] Aici unicornul (inorogul sau rinocerul) simbolizează unitatea de ființă, de voință și de putere a Fiului cu Tatăl. În alte scrieri patristice (Sfântul Vasilie cel Mare) este amintit ca un simbol al lui Hristos sau e văzut ca un simbol al răului (Ps. 21, 22 - Theodoret), al lui Israel (Eusebiu) sau al omului credincios care se sprijină pe Hristos (Ps. 28, 6 Clement Alexandrinul).

puteri ale firii înțelegătoare, Începătorii și Puteri și Tronuri și Domnii, cu care firea omenească, împodobită prin înnoirea trupurilor, se unește prin părtășia la sărbătoarea înfigerii corturilor. Căci „a se înconjura cu ceva“ are același înțeles cu „a se împodobi“ sau cu „a se îmbrăca“, după cum tălmăcesc cei ce cunosc acestea[8]. Veniți, așadar, la dănțuirea cea duhovnicească stârnindu-vă sufletele, iar pe David să-l punem conducător și îndrumător și corifeu al dănțuirii noastre și să cântăm împreună cu acea dulce glăsuire a sa pe care am ajuns să o cântăm mai înainte!

Și iarăși spunem că „aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru dânsa“ (Ps. 117, 24), în care întunericul începe să scadă, iar lungimea nopții se vede, de asemenea, scăzând prin sporul razei de lumină[9]. Căci nu dintr-o oarecare întâmplare, fraților, sau de la sine s-a săvârșit această iconomie a sărbătorii, ca acum adică să se arate vieții omenești viața dumnezeiască, ci zidirea istorisește celor mai străvăză-

[8] Derivat din adverbul πυκά (în mod strâns, solid), verbul πυκάζω (a strânge, a acoperi), în text la forma medie πυκάζεσθαι (a se înconjura strâns cu ceva, a fi îmbrăcat), exprimă la clasici sensul de protecție, oferită adesea de carele de luptă ferecate cu aur (la Homer); un sens derivat, printr-o asociere de imagini, e cel de coroană (la Herodot și proza târzie), de unde vorbitorii au dezvoltat cu timpul sensul de „a se împodobi“. „Cei ce cunosc acestea“ sunt, desigur, cei versați în subtilitățile vechiului lexic grec, asemeni Sfântului Grigorie.

[9] În Răsărit, Nașterea Domnului se prăznuia împreună cu Botezul, la 6 ianuarie, până când, pe la 377, în Cezareea, Sfântul Vasilie a prăznuit-o prima oară pe 25 decembrie, ca în Apus. Sf. Ioan Hrisostom spune într-o omilie din 388 (*PG* 49, 351) că Nașterea se serba de zece ani la această dată. Urmând îndată după solstițiul de iarnă, ziua începe de-acum să crească, fapt astronomic din care Sfântul Grigorie ține să scoată idei teologice.

tori[10], prin cele ce se văd, o taină, slobozind aproape un singur glas și învățând, pe cel ce poate auzi, ce vor să spună ziua ce crește în prezența Stăpânului și noaptea care scade. Căci mi se pare că aud străbătând prin zidire [un glas] ce spune așa ceva, anume că văzând acestea, o, omule, înțelege lucrul ascuns care ți se vădește prin cele văzute! Vezi noaptea ajungând la lungimea ei cea mai mare și, după ce s-a oprit din creștere, scăzând iarăși? Înțelege că noaptea cea rea a păcatului, după ce a crescut pe cât se putea și prin toate gândurile cele rele a ajuns la mărimea cea mai mare a vicleniei, astăzi a fost oprită din înaintare și de aici este târâtă către micșorare și ascundere.

Vezi raza luminii mai durabilă și soarele mai sus decât de obicei? Înțelege venirea luminii adevărate, care luminează cu evangheliceștile raze lumea întreagă. Poate și pentru că Domnul nu S-a arătat de la început, ci a dăruit firii omenești arătarea dumnezeirii Sale în zilele din urmă, poate să bănuiască cineva în mod binecuvântat pricina, anume că Cel ce avea să curățească viața omenească de răutatea amestecată în ea a trebuit să aștepte ca păcatul semănat de vrăjmașul să odrăslească în întregime și apoi a adus, precum zice Evanghelia, securea la rădăcină (Mt. 3, 10). Căci și medicii mai iscusiți în arta lor, cât timp febra arde înlăuntru și se aprinde de pricinile bolii, nu acționează asupra bolii până ce ea ajunge la apogeu și nu îi dau bolnavului nici un ajutor prin regimul de hrană. Dar după ce răul s-a oprit din înaintare, atunci își folosesc meșteșugul doftoricesc înlătu-

[10] Literal, διορατικός înseamnă „cel ce vede prin ceva dincolo". Aici, Sfântul Grigorie dă acest nume celor ajunși pe treapta duhovnicească a contemplației naturale, care străvăd prin creație „cele nevăzute ale lui Dumnezeu" (Rom. 1, 20). În *Tâlcuirea la Cântarea Cântărilor* folosește expresia „ochiul curățit și străvăzător al sufletului".

rând toată boala. Tot așa și Cel ce tămăduiește pe cei ce rău pătimesc cu sufletul a așteptat ca toată boala cea din răutate, care a stăpânit firea oamenilor, să se arate, astfel încât nimic ascuns să nu rămână netămăduit, deoarece medicul vindecă doar ceea ce se vede. De aceea, nici în vremile lui Noe, când tot trupul se stricase prin nedreptate, nu aduce vindecarea prin arătarea Sa, pentru că nici vlăstarul răutății sodomitice nu fusese smuls. Nici în vremea distrugerii Sodomei nu S-a arătat Domnul, pentru că multe din celelalte răutăți încă se ascundeau în firea umană. Căci unde era Faraon cel luptător împotriva lui Dumnezeu? Unde viclenia neîmblânzită a egiptenilor?

Nici atunci încă – de răutatea egiptenilor vorbesc – nu era sorocul Îndreptătorului a toate să Se amestece în viața noastră, ci trebuia ca și fărădelegea israeliților să se arate. Trebuia ca și împărăția asirienilor și trufia lui Nabucodonosor să se arate în viață. Trebuia ca uciderea cuvioșilor să țâșnească precum oarecare vlăstar spinos al rădăcinii celei rele a diavolului. Trebuia ca lătratul iudeilor împotriva sfinților lui Dumnezeu să se vădească, al celor ce au ucis pe proroci și au bătut cu pietre pe cei trimiși la ei și, în sfârșit, au săvârșit uciderea lui Zaharia între templu și altar (Mt. 23, 35). Adaugă șirului de vlăstare rele și uciderea pruncilor de către Irod. Deci, după ce întreaga putere a răutății s-a arătat din rădăcina cea vicleană și s-a înmulțit în chip felurit, întărindu-se în cunoscutele înclinații spre răutate ale fiecărei generații, atunci, precum le spune Pavel athenienilor, Dumnezeu, trecând cu vederea veacurile neștiinței, în zilele cele din urmă a venit (F. A. 17, 30), când nu era nimeni care să-L cunoască și să-L caute pe Dumnezeu, când „toți s-au abătut și împreună s-au netrebnicit“ (Ps. 13, 3), când păcatul s-a întins

peste tot, când fărădelegea s-a înmulțit, când bezna răutății a sporit până la cea mai mare măsură, și atunci s-a arătat harul, atunci a răsărit raza adevăratei lumini. Atunci Soarele dreptății S-a arătat celor ce ședeau în întuneric și în umbra morții (Is. 9, 2), atunci a zdrobit capetele cele multe ale diavolului călcându-le cu piciorul prin mijlocirea trupului omenesc. Și nimeni, privind spre cele rele de acum ale vieții, să nu socotească mincinos cuvântul care spune că Domnul a strălucit în anii de pe urmă ca soarele în viața noastră.

Dar poate că împotrivitorul va zice că Cel ce a așteptat vremile ca să se arate răutatea, astfel încât, după ce a sporit aceasta, s-o smulgă din rădăcină, ar fi fost firesc s-o risipească în întregime, încât nici o urmă a ei să nu mai fi rămas în viață. Dar acum însă se fac cu îndrăzneală și ucideri, și hoții, și curvii, și răutățile cele mai mari, toate. Însă cel ce vede aceste lucruri să-și dezlege nedumerirea legată de ele printr-o asemănare oarecare luată din cele cunoscute [nouă tuturor]. Căci precum la uciderea târâtoarelor se poate vedea cum nu moare îndată după tăierea capului și restul trupului, ci capul a murit, iar trupul încă este ținut viu de propriul suflet (θυμός)[11], fără să fie lipsit de puterea dătătoare de viață, tot așa a făcut și Nimicitorul diavolului. Când fiara a crescut mult prin sporirea cu fiecare generație de oameni, i s-a zdrobit capul, care este puterea stricătoare a celor bune și care are multe capete

[11] Literal, θυμός înseamnă „suflet irațional, principiu de viață naturală" care însuflețește toate viețuitoarele, diferit de ψυχή și, la Părinți, de πνεύμα, care aparține doar omului. În antropologia lui Platon, θυμός e una din cele trei părți ale sufletului, pe care o regăsim înfiată de cea filocalică sub numele de „iuțime-mânie", formând cu pofta (ἐπιθυμία) partea irațională a sufletului. Aici are sensul vechi de „energie vitală", de „suflet irațional".

în ea, nu s-a mai vorbit despre restul trupului ei mort, în care a fost lăsată mișcarea ca o pricină de exercițiu [duhovnicesc] pentru cei de după aceea (pentru urmași). Care-i deci capul zdrobit? E cel care a strecurat moartea prin sfatul cel viclean, cel care a înfipt în om săgeata aducătoare de moarte prin mușcătura [șarpelui].

Cel care a nimicit stăpânirea morții a zdrobit puterea aflată în capul șarpelui, precum zice Prorocul. Iar restul trupului fiarei, răspândit în viața omenească atâta timp cât omul se află în mijlocul mișcărilor răutății, pururea învăluie viața noastră cu învelișul păcatului. Puterea [șarpelui] deja e moartă după ce capul a fost sfărâmat, dar când va trece vremea acestui veac și bucățile [din trupul șarpelui] care încă se mai mișcă se vor opri, la sfârșitul pe care-l așteptăm al acestei vieți [pământești], atunci se va desființa și coada [șarpelui] și ultima redută a vrăjmașului, iar aceasta este moartea. Și astfel se va săvârși deplina risipire a răutății, de vreme ce toți vor fi chemați la viață prin înviere, cei drepți sus, îndată în lăcașurile fericite, iar cei morți în păcate vor fi aruncați în gheena focului.

Să ne întoarcem la bucuria de față, pe care îngerii au binevestit-o păstorilor, iar cerurile au istorisit-o magilor și Duhul prorociei o propovăduiește în multe feluri, încât și magii s-au făcut cuvântători ai harului. Căci „Cela ce răsare soarele peste drepți și peste nedrepți, Care plouă și peste răi și peste buni“, a adus raza cunoștinței și roua Duhului și în guri străine, așa încât prin mărturia celor potrivnici să ni se întărească nouă mai cu apăsare adevărul. Auzi-l pe ghicitorul Valaam vestind celor de alt neam, printr-o insuflare mai înaltă, că „o stea va răsări din Iacov“ (Num. 24, 17)! Vezi magii, coborâtori din acel neam, ur-

mărind, după profeția strămoșului, răsăritul noii stele, care se deosebea de firea celorlalte stele și prin mișcare, și prin oprire, pe care le făcea potrivit cu trebuința! Pentru că, dintre stele, unele stau fixe totdeauna pe bolta cerului, iar altele nu încetează niciodată să se miște. Această [nouă stea] însă și se mișcă, mergând înaintea magilor, și stă, arătând locul. Auzi-l și pe Isaia strigând că „un Prunc S-a născut nouă, și Fiul S-a dat nouă“ (Is. 9, 6)! Învață de la acest proroc cum S-a născut Pruncul, în ce chip ni s-a dat Fiul! Oare prin legea firii? Nu! zice Prorocul. Dar cum S-a născut Pruncul? Spune! „Iată, – zice – Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu, și vor chema numele Lui Emanuil, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu!“ (Is. 7, 14). O, minune! Fecioara devine maică și rămâne fecioară!

Vezi înnoirea firii! Celelalte femei, până ce sunt fecioare, mame nu sunt, iar după ce ajung mame, feciorie nu mai au. Aici însă amândouă numirile au fost unite la un loc. Căci ea și mamă și fecioară este, și nici fecioria nu a împiedicat nașterea, și nici nașterea nu a dezlegat fecioria. Fiindcă trebuia ca Cel ce a venit în viața omenească pentru a aduce totul la nestricăciune să înceapă de la nestricăciunea care a slujit nașterii Sale. Căci nestricată a numit-o obiceiul omenesc pe cea necunoscătoare a nunții. Mi se pare că, prin arătarea luminii, acest lucru l-a înțeles mai dinainte și acel mare Moisi când a văzut theofania cea săvârșită prin lumină, când focul înconjura rugul, iar rugul nu se mistuia. De aceea, zice: „Trecând, voi vedea vederea aceasta mare“ (Ieș. 3, 3). Dar mi se pare că nu vorbește de mișcarea fizică, ci despre trecerea timpului, pentru că ceea ce era atunci preînchipuit în flacără și în rug, trecând timpul aflat la mijloc, s-a descoperit limpede

în taina Fecioarei. Căci precum acolo rugul se și atingea de foc și nici nu se mistuia, tot astfel și aici, Fecioara și naște Lumina, și nici nu se strică.

Iar dacă rugul preînchipuiește trupul născător de Dumnezeu al Fecioarei, nu te rușina de ghicitură. Pentru că tot trupul, din pricina transmiterii păcatului, este păcat prin faptul că este numai trup (2 Împ. 23, 6), iar păcatul își are numele, în Scriptură, de „spini“. Și ca să nu ne îndepărtăm de subiectul nostru, poate că nu e nepotrivit să îl aducem pe Zaharia, cel ucis între templu și jertfelnic, ca mărturie a maicii nestricate. Zaharia acesta preot era, dar nu numai preot, ci avea și harisma prorociei (Lc. 1, 3 ș. u.), iar puterea prorociei e propovăduită în scris în cartea Evangheliei. Când harul dumnezeiesc a pregătit dinainte oamenii ca să nu socotească a fi de necrezut nașterea din Fecioară, pregătește consimțirea celor necredincioși prin minuni mai mici, cum e nașterea copilului din cea stearpă și din bătrân. Aceasta e o introducere la minunea săvârșită cu Fecioara. Fiindcă precum Elisaveta a ajuns mamă nu prin puterea firii, îmbătrânită fiind fără copii, ci după voia dumnezeiască i s-a născut un copil, tot așa necredința în nașterea feciorelnică își are încredințarea prin raportarea ei la Dumnezeire.

Deci, fiindcă cel născut din cea stearpă premerge Celui născut din feciorie, cel ce a săltat de bucurie în pântecele maicii sale înainte de a veni la lumină la auzul glasului celei ce-L purta în pântece pe Domnul, când s-a născut Înaintemergătorul Cuvântului, atunci s-a dezlegat prin însuflarea prorociei și tăcerea lui Zaharia. Și toate câte se spun prin Zaharia sunt prorocii pentru viitor. Acesta, povățuit de duhul prorocesc la cunoașterea celor ascunse, înțelegând taina fecioriei întru nestricăcioasă naștere, nu

a îndepărtat-o pe Maica nenuntită din locul rânduit de Lege în templu fecioarelor, vrând să-i învețe pe iudei că Ziditorul a toate și Împăratul a toată zidirea are supusă Lui, pe lângă toate celelalte, și firea omenească, pe care o conduce după a Sa voie unde dorește, nefiind El stăpânit de ea, așa încât întru puterea Lui este a se înfăptui nașterea cea nouă, în care cea ajunsă mamă nu este lipsită de feciorie. De aceea, nu a îndepărtat-o din templu de obștea fecioarelor, iar locul acesta era cel dintre templu și jertfelnic. Dar fiindcă s-a auzit că Împăratul zidirii S-a născut omenește prin iconomie, de frică să nu ajungă supuși [acestui] Împărat, îl ucid pe cel ce mărturisește despre nașterea aceasta, pe preotul [Zaharia] care slujea lângă jertfelnic (cf. Mt. 23, 25). Dar pentru că ne-am îndepărtat mult de subiectul nostru, se cade să întoarcem cuvântul către binevestirea din Vitleem. Căci de-am fi și noi cu adevărat păstori și am priveghea împreună cu turmele noastre, atunci către noi s-ar grăi întotdeauna glasul îngerilor care binevestește bucuria aceasta mare (Lc. 2, 10)!

Să ne înălțăm, așadar, privirile către oștirea cea cerească, să vedem corurile îngerilor, să auzim dumnezeiasca lor cântare! Care-i cântarea celor ce prăznuiesc? „Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu!“, strigă (Lc. 2, 14). De ce slăvește glasul îngerilor Dumnezeirea cea văzută întru cele înalte? Pentru că, zicând „și pe pământ pace, întru oameni bunăvoire“, îngerii s-au umplut de bucurie din pricina a ceea ce au văzut. „Pe pământ pace.“ Cel mai înainte blestemat, cel ce dă spini și pălămidă, locul războaielor, exilul celor condamnați, acesta primește pacea. O, minune! „Adevărul din pământ a răsărit și dreptatea din cer a privit“ (Ps. 84, 12). Astfel de rod a dat pământul oameni-

lor! Și acestea se săvârșesc pentru bunăvoirea oamenilor! Dumnezeu Se amestecă cu firea omenească pentru a o ridica la înălțimea lui Dumnezeu. Acestea auzindu-le, să mergem la Vitleem, să vedem priveliștea cea nouă, cum Fecioara se bucură de naștere, cum cea necunoscătoare de nuntă grijește Pruncul! Dar, mai întâi, să auzim de la cei ce istorisesc despre ea cine este ea și de unde este.

Am auzit, așadar, o oarecare istorisire apocrifă[12] care povestește următoarele despre ea. Tatăl Fecioarei era vestit pentru acrivia viețuirii potrivit cu Legea și cunoscut pentru virtuțile sale, dar îmbătrânise fără copii, fiindcă soața lui nu putea să zămislească. Legea însă dădea o cinste osebită mamelor, cinste pe care nu o aveau cele fără copii. Așa că imită și ea istorisirile despre mama lui Samuil (2 Împ. 1, 12 ș. u.) și, intrând în Sfânta Sfintelor, se rugă lui Dumnezeu să nu fie lăsată fără de binecuvântarea Legii, nepăcătuind cu nimic față de Lege. Ajunge însă mamă și afierosește lui Dumnezeu pe cea născută din ea. Întărită de suflarea dumnezeiască, a primit harul pe care-l ceruse. Iar după ce a născut prunca, a numit-o Maria[13], pentru ca și prin nume să arate că este un dar dumnezeiesc. Crescând îndeajuns copila, încât nu mai trebuia să fie alăptată, este încredințată lui Dumnezeu și este plinită astfel făgăduința, [mama ei] silindu-se s-o aducă la Templu. Iar preoții, după asemănarea lui Samuil, au hrănit-o în Sfânta și, după ce a crescut, s-au sfătuit ce să facă cu trupul acela sfânt care nu a păcătuit nicidecum lui Dumnezeu. Căci a o supune legii firii și a o robi prin căsătorie celui

[12] Este vorba de *Protoevanghelia lui Iacob* (tr. rom. C. Bădiliță, în *Evangheliile aprocrife*, ed. Polirom, 1999, pp. 35-45).

[13] Numele ebraic Miriam, foarte des întâlnit în lumea iudaică, înseamnă: „Doamnă, Stăpână, steaua mării, cea înmiresmată, cea plăcută".

ce ar veni [s-o ceară] ar fi fost cel mai de neîngăduit lucru. Fiindcă se socotea a fi mai mult decât o întinare de cele sfinte ca un om să ajungă domn peste cea afierosită dumnezeiește, pentru că bărbatul a fost rânduit de legi să stăpânească peste soție. Iar ca o femeie să viețuiască în Templu și să fie văzută în Sfânta nu li s-a părut preoților nici legiuit, nici un lucru întovărășit cu cuviința.

Pe când vorbeau ei despre aceste lucruri, vine un sfat de la Dumnezeu, ca să o dea [pe Maria] unui bărbat în chip de logodire, iar acesta să fie potrivit pentru paza fecioriei ei. A fost găsit deci Iosif, așa cum s-au vorbit preoții [între ei], din aceeași seminție și neam ca Fecioara, care se și logodește cu copila, după sfatul preoților. Iar legătura dintre ei a rămas doar la logodire. Atunci Fecioara este introdusă în taine de Gavriil, iar cuvintele inițierii erau o binecuvântare: „Bucură-te – zice – cea plină de har, Domnul este cu tine!“ (Lc. 1, 26). Contrar primului cuvânt rostit către femeie, acum cuvântul e rostit către Fecioară. Aceea a fost osândită la nașterea întru dureri, din pricina păcatului, iar acesteia îi este alungată întristarea prin bucurie. La aceea întristarea a premers durerilor nașterii, acum însă bucuria o izbăvește pe aceasta de durerile nașterii[14]. „Nu te teme!“, zice. Pentru că pe fiecare femeie o cuprinde frica în așteptarea durerilor nașterii, făgăduința durerii pline de dulceață alungă frica de durere. „În pântece vei lua – zice – și vei naște Fiu și vei chema numele Lui Iisus. Căci El va mântui pe poporul Său de păcatele lor.“

[14] Literal, expresia sună: „bucuria moșește durerea“, ceea ce vrea să însemne: după cum moașa ajută femeia să scape de durerile nașterii, tot așa harul și bucuria Bunei Vestiri au scăpat-o pe Fecioara de nașterea în dureri.

Și ce răspunde Maria? Auzi glasul Fecioarei curate! Îngerul binevestește nașterea, iar ea se ține legată de feciorie, socotind mai de ales nestricăciunea decât arătarea îngerească, dar nici neîncrezătoare în înger nu este, și nici nu-și lasă hotărârile ei. „Îmi este necunoscută – zice – însoțirea cu bărbat, cum va fi aceasta de vreme ce bărbat nu cunosc?“

Acest cuvânt al Mariei este dovedirea celor istorisite în mod acoperit [în apocrife]. Pentru că de ar fi fost însoțită prin nuntă cu Iosif, atunci cum de s-ar fi mirat ea de cel care-i vestea nașterea, de vreme ce și ea aștepta sorocul la care și ea ar fi devenit mamă după legea firii? Dar fiindcă trupul cel afierosit lui Dumnezeu trebuia păzit neatins, ca ceva dintre cele sfinte și puse aparte, de aceea zice: „Chiar dacă ești înger și chiar dacă vii din cer, iar ceea ce mi se arată e mai presus de om, totuși a cunoaște bărbat îmi este cu neputință. Cum voi fi maică fără bărbat? Căci pe Iosif îl știu ca logodnic, dar ca bărbat nu-l cunosc.“ Ce spune deci pețitorul Gavriil? Ce cămară de nuntă dăruiește însoțirea cea curată și neîntinată? „Duhul Sfânt – zice – Se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri!“ O, fericit pântecele aceleia care din desăvârșita-i curăție a atras bunătățile sufletului către sine! Pentru că, în vreme ce la toți ceilalți abia de poate sufletul curat să primească prezența Duhului, aici trupul devine vas al Duhului. Dar și „puterea Celui Preaînalt te va umbri“. Ce înseamnă cuvântul acesta tainic? Că „Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu“ (1 Cor 1, 24), precum spune Apostolul. Deci puterea Dumnezeului Celui Preaînalt, Care este Hristos, ia formă în Fecioara prin venirea Sfântului Duh. Fiindcă după cum umbra trupurilor ia forma trupului

care îi premerge, tot astfel întipăritura (χαρακτήρ) și trăsăturile[15] dumnezeirii Fiului se văd limpede în puterea Celui ce Se naște, chip (εἰκών) și pecete (σφραγίς), și umbră (ἀποσκίασμα), și strălucire[16] (ἀπαύγασμα) a Prototipului, arătat prin faptele săvârșirii de minuni.

Dar buna vestire îngerească ne îndeamnă să mergem la Vitleem și să vedem tainele din peșteră. Care e taina aceasta? Un Prunc, înfășat în scutece și culcat în iesle, și cea rămasă Fecioară și după naștere, Maica nestricată, care îngrijește pe Cel născut. Să spunem noi, păstorii, cuvântul prorocesc: „Precum am auzit, așa am și văzut în cetatea Domnului puterilor, în cetatea Dumnezeului nostru" (Ps. 42)! Dar oare acestea s-au petrecut întâmplător și au fost apoi istorisite despre Hristos, și oare istoria nu are nici un înțeles tainic? Ce vrea să însemne obârșia în peșteră a Domnului, culcarea în iesle, amestecarea Lui în viața oamenilor în timpul înscrierii plătitorilor de dări? Sau nu este limpede că, precum El ne-a scos de sub blestemul Legii făcându-Se pentru noi blestem (Gal. 3, 13) și a luat asupra Lui rănile noastre, pentru ca prin rana Lui noi toți să ne vindecăm (Is. 53, 9), tot așa S-a făcut și plătitor de dajdie, pentru ca să ne slobozească de legăturile

[15] γνωρίσματα – trăsăturile, semnele, numirile, faptele după care se cunoaște caracterul dumnezeiesc al lui Iisus.

[16] Pentru a descrie unirea paradoxală a Dumnezeirii cu firea umană, Sfântul Grigorie folosește o serie de termeni cu sens opus. Avem: pecete (σφραγίς, obiectul însuși care pecetluiește), care se referă la firea Sa dumnezeiască; strălucire (ἀπαύγασμα), întipăritură (χαρακτήρ, urma rămasă după apăsarea peceții în ceara caldă), chip (εἰκών) și umbră (ἀποσκίασμα), care trimit la firea Sa omenească. Prima își în-semnează chipul în a doua și strălucește prin ea, ambele fiind nedespărțite, ca trupul de umbra lui.

vicleniilor, cărora li s-a supus firea omenească dusă sub robia morții? Iar văzând peștera în care Se naște Stăpânul, să înțelegi viața întunecată și subpământeană a oamenilor, în care vine Cel ce S-a arătat celor ce ședeau în latura și în umbra morții (Is. 9, 2), iar cu scutece Se înfașă Cela ce Se îmbracă cu șirurile păcatelor noastre. Iar ieslea în care Se naște Cuvântul este sălașul dobitoacelor necuvântătoare, pentru ca boul să-și cunoască pe stăpânul său și asinul ieslea Domnului lui (Is. 1, 3). Bou e cel aflat sub jugul Legii, iar asinul e animalul de povară încărcat cu păcatul închinării la idoli.

Dar hrana și viața potrivită necuvântătoarelor este iarba: „Cel ce răsari iarbă dobitoacelor“ (Ps. 103, 14), zice Prorocul. Iar vietatea cuvântătoare se hrănește cu pâine. Deci, de aceea Pâinea vieții care se coboară din cer (In. 6, 35) se așază în iesle, pentru ca și cele necuvântătoare să ajungă cuvântătoare, împărtășindu-se de hrana cuvântătoare. Stă, așadar, în mijlocul ieslei, între bou și asin, Domnul amândurora, pentru ca să surpe zidul cel din mijloc și să zidească pe cei doi în Sine într-un om nou (Ef. 2, 14), iar jugul cel greu al Legii să-l scuture de pe unul, iar de pe celălalt să ia povara idolatriei. Dar să înălțăm privirile către minunile cerești! Căci iată, nu numai prorocii și îngerii ne binevestesc această bucurie, ci și cerurile propovăduiesc prin minunile lor slava Evangheliei! Hristos a răsărit nouă din Iuda (Evr. 7, 14), precum spune Apostolul, dar iudeul nu se luminează de către Cel ce răsare. Magii sunt străini de legămintele făgăduinței și înstrăinați de binecuvântarea părinților, dar au întrecut în cunoștință pe norodul israelitean, cunoscând pe Luminătorul ceresc și știind pe Împăratul cel din peșteră. Aceia (magii) aduc daruri, aceștia

(iudeii) uneltesc. Aceia se închină, aceștia prigonesc. Aceia, aflând pe Cel căutat, se bucură, aceștia la vestea nașterii se tulbură. Căci „văzând, zice, magii steaua deasupra unde era Pruncul, s-au bucurat cu bucurie mare foarte. Irod însă, auzind cuvântul, s-a tulburat, și tot Ierusalimul dimpreună cu el“ (cf. Mt. 2, 3, 9, 10). Unii aduc tămâie, ca unui Dumnezeu, și arată vrednicia împărătească prin aur, iar iconomia de la Patimă o arată prin smirnă, printr-un anume har prorocesc, în timp ce alții osândesc la moarte toată vârsta fragedă, lucru care mie mi se pare că îi osândește nu numai pentru împietrirea lor amară, ci și pentru nebunia lor. Pentru că ce au urmărit ei prin uciderea pruncilor? Și cu ce scop au îndrăznit o atât de nebună ucidere? Fiindcă, zice, un semn nou cu minuni din cer a vestit magilor arătarea Împăratului.

Ce e, deci, [Iroade][17]? Crezi ca adevărat semnul care înștiința [nașterea] sau socotești ca deșartă povestirea [magilor]? Dacă așa este, încât [Iisus] Și-a supus Sieși cerurile, asta nu e mai presus de puterile tale? Iar dacă îți dă ție puterea de viață și de moarte asupra Lui, atunci în zadar îți mai e frică de El. Deci pentru care motiv mai uneltești împotriva Celui ce face așa, încât se supune stăpânirii tale? De ce mai trimiți porunca aceea înfricoșată de a fi uciși nefericiții prunci? Ce nedreptate au făcut? Ce pricină de moarte și de osândire li se aduce împotrivă? O singură vină au avut numai, aceea de a se fi născut și de a fi venit la lumină. Și pentru aceasta a trebuit să se umple cetatea de călăi și să se adune mulțimea de mame și de prunci, poporul fiind de față împreună cu părinții [copii-

[17] Acum Sfântul Grigorie începe un dialog imaginar cu regele istoric Irod.

lor] care s-au adunat cum e firesc să se adune la pătimirea celor înrudiți. Cine ar putea descrie în cuvânt durerile? Cine ar putea aduce sub priviri prin istorisiri pătimirile? Plânsul acela amestecat, gemetele însoțitorilor pruncilor, al mamelor, al rudelor, al taților, strigând vrednici de milă în fața amenințării călăilor? Cum ar putea zugrăvi cineva călăul stând cu sabia scoasă lângă pruncul gol, cu privirea plină de sălbăticie și de ucidere, și strigând cuvinte pe măsură, cu o mână trăgând pruncul la el și cu cealaltă ridicând sabia, iar de altă parte mama trăgând la sine pruncul și propriul ei gât plecându-l tăișului sabiei, ca să nu vadă cu ochii ei nefericitul ei copil ucis de mâinile călăului?

Cum ar putea cineva istorisi și cele ale taților, chemarea copiilor, strigătele, ultimele îmbrățișări ale pruncilor lor și celelalte multe fapte asemănătoare săvârșite atunci? Cine ar putea să deplângă felurimea și multele chipuri ale năpastei, durerile îndoite ale mamelor care tocmai născuseră, arderile dureroase ale firii? Cum nefericitul prunc se ținea strâns la sân, unde a și primit lovitura aducătoare de moarte? Cum mama năpăstuită își dădea sânul spre alăptare în gura pruncului, dar și vărsarea sângelui copilului o primea în brațele ei? De multe ori, printr-o singură mișcare a mâinii călăului și o singură lovitură, sabia trecea și prin copil și prin mamă, și curgerea sângelui amestecat din rana mamei și din lovitura de moarte a copilului devenea una. Fiindcă nebuna poruncă a lui Irod nu era doar împotriva celor de curând născuți, ci și dacă era vreunul până la doi ani trebuia ucis împreună cu ceilalți (Mt. 2, 16), – căci scris este „de doi ani și mai jos“ – cuvântul vrea să ne vorbească prin aceasta și de altă năpastă. Căci adesea, în răstimpul acesta, aceeași femeie poate să nască de două ori.

Dureroasă priveliște avem și aici când doi călăi se reped la aceeași mamă, unul să-i răpească copilul ce zburdă în jurul ei, iar altul ca să-i smulgă pruncul de la sân. Oare ce pătimește în mod firesc năpăstuita mamă sfâșiată între cei doi copii, arzând cu fiecare dintre ei potrivit cu iubirea de maică, neavând cum sau căruia dintre călăi să-i urmeze? Celui de aici sau celui de acolo, care târa pruncii la junghiere? Să alerge la cel nou-născut, al cărui glas îndurerat e încă nearticulat? Dar îl aude și pe al celuilalt, deja legat strigându-și înlăcrimat mama. Ce va face? Cum va răspunde? Al cui glas îl va asculta? Cu al cui strigăt îl va uni pe al ei? A cui moarte o va plânge de vreme ce e sfâșiată în mod egal de boldurile firii?

Dar să ne îndepărtăm auzul de plânsetele cele pentru copii și să ne întoarcem cugetul spre cele mai pline de bucurie și mai potrivite sărbătorii, chiar dacă Rahila – potrivit prorociei – își plânge cu strigăte mari junghierea pruncilor (Ier. 31, 15; Mt. 2, 17). Căci în zi de sărbătoare, precum spune Solomon înțeleptul, se cade să uităm relele. Care praznic e mai vesel decât acesta, în care Soarele dreptății, risipind întunericul viclean al diavolului, strălucește cu firea prin însăși firea noastră, zi în care cel căzut se ridică, cel aflat în război e dus la împăcare, cel izgonit e readus, zi în care cel căzut de la viață revine la viață, cel robit își reia vrednicia împărătească, cel ferecat cu legăturile morții aleargă iarăși cu ușurință către patria celor vii? Acum, potrivit prorociei, porțile cele de aramă ale morții se sfărâmă (Ps. 106, 14), încuietorile cele de fier, care mai înainte țineau neamul omenesc închis în paza morții, se deschid. Acum se deschide, precum zice David, poarta dreptății (Ps. 117, 19). Acum se aude într-o rostire gla-

sul celor ce prăznuiesc. Printr-un om [a venit] moartea, și printr-un Om mântuirea. Primul a căzut în păcat, al doilea l-a ridicat pe cel căzut. Femeia ia apărarea femeii. Prima a făcut loc de intrare păcatului, a doua a slujit intrării dreptății. Aceea s-a plecat sfatului șarpelui, aceasta [ni] L-a dat pe Nimicitorul șarpelui și a născut pe Ziditorul luminii. Aceea a făcut să intre păcatul [în lume] prin lemn, aceasta prin lemn a înlocuit [păcatul] cu binele. Iar prin lemn zic crucea, și rodul acestui lemn pururea verde se face celor ce gustă din el viață nemuritoare. Și nimeni să nu creadă că această mulțumire se cuvine numai tainei Paștilor, ci să socotească cum că Paștile sunt sfârșitul iconomiei [mântuirii]. Dar cum s-ar fi ajuns la sfârșit dacă nu s-ar fi făcut începutul? Care [praznic] este mai la început decât celălalt? Nașterea [cu siguranță] premerge iconomiei săvârșite prin Patimă.

Așadar, și bunătățile Paștilor sunt o parte din laudele aduse Nașterii. Și dacă ar povesti cineva cu amănunțime binefacerile istorisite în Evanghelii și ar înșirui vindecările minunate, hrana înmulțită din mai nimic, întoarcerea celor morți din morminte, pregătirea improvizată a vinului (In. 2, 1 ș.u.), izgonirea demonilor, preschimbarea în sănătate a feluritelor patimi, salturile ologilor, ochii ce și-au recăpătat vederea din tină (In. 9, 6), dumnezeieștile învățături, așezămintele de Lege, inițierea întru cele înalte prin mijlocirea pildelor, toate acestea sunt darul zilei de azi, căci ea a început șirul bunătăților. Așadar, „să ne bucurăm și să ne veselim întru ea“ (Ps. 43, 17), fără să ne temem de batjocura oamenilor și nici să fim biruiți de disprețul lor, așa cum ne îndeamnă și Prorocul. Cei care zeflemisesc rațiunea iconomiei [zicând] că nu ar fi

cuviincios ca Domnul să Se amestece prin naștere în viața omenească intrând în firea trupului, nu cunosc, precum se pare, taina potrivit căreia înțelepciunea lui Dumnezeu ne-a iconomisit mântuirea. De voia noastră ne-am vândut prin păcatele noastre și ne-am robit vrăjmașului vieții noastre ca niște robi cumpărați cu argint.

Ce dorință ai avea de la Stăpânul ca să ți-o împlinească? Oare nu ca să te scoată din năpastă? De ce mai iscodești [atunci] felul [în care ți-o împlinește]? De ce pui legi Binefăcătorului, neluând aminte la binefacere ca cel care respinge medicul și îi disprețuiește binefacerea zicând că nu acesta ci altul l-a vindecat? Iar dacă din pricina curiozității dorești să afli mărimea iconomiei, îți ajunge să afli aceasta, anume că Dumnezeirea nu se află doar într-un anumit lucru din cele bune, ci în orice bine am putea cugeta, acolo este. Putere, dreptate, bunătate, înțelepciune și toate câte sunt numiri și înțelesuri potrivite cu Dumnezeirea! Privește deci cu atenție să vezi dacă nu toate cele amintite s-au întâlnit în praznicul nostru, adică bunătatea, înțelepciunea, puterea, dreptatea! Ca un Bun, l-a iubit pe cel ce s-a lepădat. Ca un Înțelept, a lucrat planul revenirii celor robiți. Ca Drept, nu-l silește pe cel robit, pe cel cumpărat cu dreptate, ci S-a dat pe Sine ca schimb în locul celor stăpâniți, pentru ca să-l elibereze pe cel stăpânit de stăpânitori, așa cum un garant ia asupra sa datoria. Ca un Puternic, nu a fost ținut în iad și nici trupul Lui nu a văzut stricăciunea. Căci nu era cu putință să fie ținut de stricăciune Începătorul vieții! Dar e un lucru rușinos a veni la naștere omenească și a răbda experiența patimilor trupului? Vorbești despre mărimea uimitoare a binefacerii.

Fiindcă neamul omenesc nu era cu putință altfel să fie izbăvit de atâtea rele, Marele Împărat al nepătimirii a

schimbat propria Lui slavă cu viața noastră. Și așa, curăția intră în mizeria noastră, dar mizeria nu întinează curăția, precum spune Evanghelia că „lumina luminează în întuneric, iar întunericul nu a cuprins-o“ (In. 1, 5). Căci se risipește întunericul prin venirea razei de lumină și nici soarele nu este înnegrit de beznă. Ce este muritor este înghițit de viață, precum spune Apostolul (2 Cor. 5, 4), dar Viața nu este nimicită de moarte. Ce este stricat se izbăvește împreună cu ce este nestricăcios, însă stricăciunea nu se atinge de nestricăciune. De aceea, se săvârșește o împreună-cântare a întregii zidiri, toți înălțând Stăpânului zidirii o doxologie într-un glas, în care toată limba celor cerești, și a celor pământești, și a celor de dedesubt strigă că „Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl!“, Care este binecuvântat în vecii vecilor. Amin.

Cuprins